

Horváth Csaba

**AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ
HADÁSZATI TERVEI ÉS
A FELDERÍTÉS MŰKÖDÉSE
A HÁBORÚ MOZGÓ-
ÉS ÁLLÁSHÁBORÚ
IDŐSZAKÁBAN**

**MILITARY OPERATION PLANS AND MILITARY
INTELLIGENCE DURING THE WAR PHASES OF
MANOEUVRE- AND ATTRITION WARFARE**

Abstract

The Great War designated new directions in many aspects of warfare for military theoreticians and armies. Even the military operation plans implied many new conceptions both on French and German sides. These show us how prepared the participants were for the armed conflict, how much information they had about their enemies and which country considered its options realistically. The military plans of the Austro-Hungarian Monarchy highlight the planned division of the military troops between the Eastern and Southern the fronts, and the future tasks of the A-Staffel, the B-Staffel and the Minimalgruppe Balkan. The Austro-Hungarian plan that had been harmonised with German intentions was an important part of the Eastern operations towards Russia and could have fostered the realisation of

the Central Powers' military aims on this front. At the beginning of the war, the immediate introduction of military intelligence was of primary importance. The countries needed information about their enemies' strength, situation and plans. In the initial phase of the war (manoeuvre warfare), ground intelligence, especially cavalry units of army intelligence and mounted patrols watched every movement of the enemy. Primitive airplanes worked for aerial intelligence. The congealing of the fronts, the attrition warfare hindered both the ground and aerial intelligence, thus new intelligence methods, implements and notions gained in importance. Victory depended on breaking the front lines and penetrating into the enemy's territory. The commanders were ready to take every risk and sacrifice everything for this goal, but they always determined the location of the attack based on the information that the army intelligence had provided.

KEYWORDS: military plans, intelligence, attrition warfare, manoeuvre warfare, Austro-Hungarian Monarchy

1. A FELEK ELGONDOLÁSAI, HADÁSZATI TERVEI

A huszadik század elejére kialakult szövetségi rendszerek erőteljes lépéseket tettek a hadseregek növelésére. A milliós tömeghadseregek döntő szerepét ugyan szinte kivétel nélkül elismerték, de az alkalmazásukkal kapcsolatban többször hibás elgondolásokat fogalmaztak meg. A kidolgozott elméletek és doktrínák nem vették kellően figyelembe az orosz-japán (1904–1905), illetve a Balkán-háborúk (1912–1913) tapasztalatait. Nem tudatosult egyik félnél sem, hogy ott az átkarolásra törekvő csapatok manővere elakadt a másik fél nagy erejű tüzében, ami viszont lehetőséget teremtett annak számára, hogy szárnyait meghosszabbítsa és zárt arcvonalat alakítson ki, szükség esetén beássa magát. Így csak arctámadással lehetett kivívni a sikert, ami elhúzódó és nagy veszteségeket követelő összecsapásokhoz vezetett. Térben és időben kiterjedt hosszú csatározások kezdődtek, amelyeknek eredményeként a csapatok már automatikusan lövészárkokban kerestek menedéket és állásharcot folytattak minden lehetséges fegyver alkalmazásával.

Ezek a háborúk tehát már jelezték a hadművészet és a fegyverzettechnika közötti ellentmondásokat. Ehhez képest csak nagyon „óvatos” lépéseket tettek a felek, ragaszkodva saját nézeteikhez. A franciák például megerősítették a védelmi rendszerek műszaki berendezését. A németek, átgondolva a támadási elgondolásaikat,

erősítették a nehéztüzérség arányát a tüzérségen belül. Az orosz vezérkarnál átalakították a rejtett mozgósítás rendszerét és begyakoroltatták azt a csapatokkal.

Az alapkoncepció azonban szinten mindenhol maradt: a tüzérséggel és lovas-sággal támogatott gyalogság előnyomulásán, rohamain, egy hatalmas támadás átütőerején dől el minden, igen rövid idő alatt. A felek tehát egy néhány hetes, legfeljebb néhány hónapos háborúra készült fel, ahol a célokat támadó műveletekkel kívánták elérni.

1.1. Az Osztrák–Magyar Monarchia elgondolása és tervei

Az Osztrák–Magyar Monarchia vezetése, a várható háborúval, elsősorban a Balkánon kívánta stratégiai helyzetét megerősíteni. Ideális helyzetben egy Szerbia (Montenegró) elleni lokális háborúval számoltak. Ez azonban kikényszeríthetett egy orosz fellépést, a balkáni szövetségesek megsegítése, ami alapjaiban változtathatta meg az erőviszonyokat.¹ A másik oldalon viszont figyelembe kellett venni a legfontosabb szövetséges Németország elgondolásait. Így a tervezett német nyugati hadjárat idején fel kellett volna tartóztatni egy nagy erejű orosz támadást mindaddig, míg a Franciaországot legyőző német csapatokat átszállítják a keleti területekre. Ebben az esetben viszont, a rendelkezésre állók erők nagysága miatt, a Szerbia ellen tervek nem lehetett megvalósítani. A legnagyobb probléma viszont akkor adódott volna, ha a Szerbia ellen megindított támadás után indul meg az orosz „gőzhenger”. Ebben az esetben a Monarchia hadereje kétfrontos háborúra kényszerül, ami kiemelten a vasúti szállítási lehetőségek miatt, teljes káoszhoz vezethetett.

Ezért nem volt véletlen, hogy a felvonulási terv inkább a „kényszerek” terve volt, mint a logikus katonai elgondolásoké.

A Monarchia hadászati terve és mozgósítási rendszere több lehetőséggel számolt:

- a Szerbia és Montenegró elleni háborúval (B eset);
- az Oroszország elleni - Németországgal közösen megvívandó - háborúval (R eset);

---

¹ POLLMANN 216.

Természetesen nem hanyagolták el egy esetleges olasz irány lehetőségét (I eset), illetve figyelmet kellett fordítani Románia irányába is.²

A mozgósítás rendszerét úgy dolgozták ki, hogy az minden eshetőségnek megfeleljen. A haderőt három részre osztották:

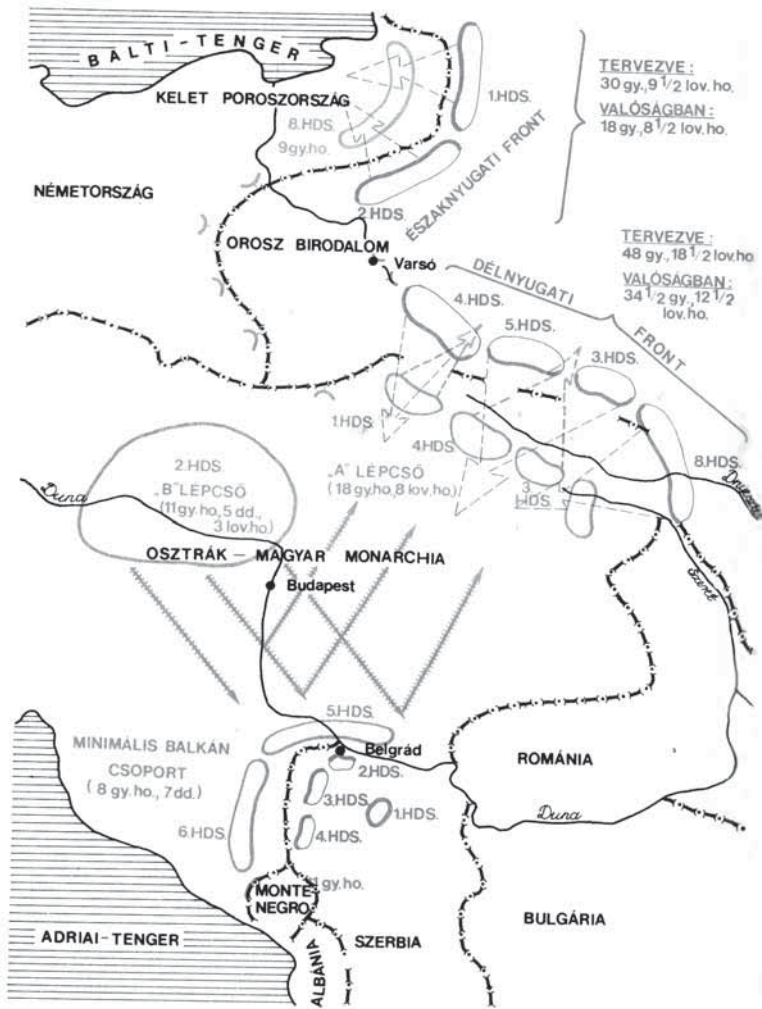
1. Az úgynevezett „A” lépcsőre, ami az 1., 3. és 4. hadsereget foglalta magába (26 hadosztály) és az Oroszország elleni műveletekre különítették ki. Amennyiben Oroszország csak később kezdene hadműveleteket az „A” lépcső akkor is a helyén maradna, nem tervezték átmozgatni semmilyen más irányba.
2. Az úgynevezett „minimális Balkán-csoportra”, ami az 5.,6. hadseregből állt (8 hadosztály és 7 dandár), és közvetlenül a Szerbia elleni alkalmazásra összpontosították. Váratlan hadműveleti történések esetén a csoport nem mint támadó, hanem mint lekötő csoportosítás is működhetett ebben az irányban.
3. Az úgynevezett „B” lépcsőre, amelynek állományát a 2. hadsereg (14 hadosztály és 5 dandár) alkotta. Valójában ez volt az eseményektől függő tartalék csoportosítás. Ha Oroszország belép a háborúba, akkor felvonul Galíciába, ha nem, akkor Szerbia ellen az 5.,6. hadsereggel együtt, mint „maximális Balkán-csoport” kerül alkalmazásra.

A 2. hadsereg alkalmazása kerülhetett előtérbe egy esetleges Olaszország elleni háborúban is. Romániával szemben már 1913-tól létrehoztak egy védelmi csoportosítást, de csak „másodrendű” alakulatokkal.³

---

² SZABÓ 18.

³ Az egyetemes 72.

Felvonulás, tervek keleten és délen (1914. aug. – szept.)

A Monarchia békelétszáma 478 000 fő volt, ami a hadműveletek kezdetére 1 421 000 főre emelkedett. Mozgósítás után 2 300 000 fő volt a létszám és a háború évei alatt még közel 9 000 000 embert mozgósítottak. Ez az összlakosság 17,1%-át tette ki.⁴

⁴ Hadtörténelem 246.

1.2. Az orosz tervek és elgondolások

Oroszország a Japán elleni háborúban számos tapasztalattal gazdagodott. Ennek eredményeként 1914-ben a hadsereg komoly átszervezés alatt állt. Már ez is nehézzé tette a gyorsan változó helyzetre történő reagálást és a gazdasági gondok csak tovább fokozták azt. A tervezett fegyverkezési program csak részeiben létezett, a meglévő fegyverzet elavult volt és az ellátási rendszer is akadozott. Fontos lépés volt viszont a kelet–nyugati vasúthálózat megerősítése és a mozgósítási rendszer modernizálása.

Az orosz haditerv célkitűzéseit saját érdekei mellett, a Franciaországgal kötött szerződés szabta meg. Eszerint a hadüzenettől számított 15 napon belül támadni kellett Kelet-Poroszországban a német erők lekötésére és csapatok elvonására a nyugati arcvonalról. A Németország és a Monarchia elleni orosz haditerv alternatív volt:

- az „A-tervet” (Ausztria) akkor szándékoztak alkalmazni, ha Németország fő erőit nyugaton veti be. Ez esetben Németország ellen két (1. és 2. hadsereg, összesen 66 hadosztály), a Monarchia ellen négy (3.,4.,5. és 8. hadsereg, összesen 113 hadosztály) hadsereg a teljes mozgósítás bevétele nélkül, tehát amint akcióképes, támadásba lendül.
- a „G-tervet” (Germánia) abban az esetben kívánták alkalmazni, ha Németország fő erőit Oroszország ellen veti be. Ebben az esetben mind a német, mind az osztrák-magyar arcvonalon három-három hadsereggel védekeznének, esetleg visszavonulni és mindaddig védelemben maradni, amíg a teljes mozgósítás eredményeként nem alakul ki az orosz erőfölény, majd ezt követően kerülhet sor a főerők támadó hadműveleteire.

Az orosz hadsereg békelétszáma 1 284 000 fő volt, amely a hadműveletek kezdetére megduplázódott. Mozgósítás után 5 400 000 fő állt fegyverben és Oroszország a háború alatt összesen 19 millió embert mozgósított, a lakosság 11%-át. 6848 könnyű- és nehéz táborigénylővel és 216 repülőgéppel rendelkezett. A hadseregnek 1914-ben 4,5 millió puska állt rendelkezésére a szükséges 13 millió helyett. Azok nagy százaléka is elavultnak számított.⁵

---

⁵ Hadtörténelem 248.

1.3. Szerbia elképzelései

A szerb elgondolást az orosz tevékenységhez hangolták. Aminek az volt a lényege, hogy az orosz támadás megindulásáig, minél kisebb területeket feladva, a haderő ütőképességét megőrizve védelmi műveletekkel kell lassítani az ellenség betörését, majd kihasználva az orosz támadást, támadó műveleteket kezdeni a Monarchia ellen.

Az Osztrák–Magyar Monarchia kiemelt célpontjának tekintett Szerbia 200 000 főnyi mozgósított hadereje (ehhez jött még az 50 000 főt számláló montenegrói haderő) jól képzett, a Balkán háborúk alatt már jelentős harci tapasztalatokat szerzett katonából állt.

1.4. A német elgondolás

A német elgondolás alapját, egy gazdaságilag és katonailag erősebb ellenfél elleni felkészülés jelentette. A német katonai doktrína ezért egy gyorsleflyású háborúban látta a siker lehetőségét, de felkészülve egy két arcvonalas háborúra. Kiemelt elemként jelölték meg a meglepés és a váratlanság szerepét, továbbá azt, hogy a háború alatt a hadászati kezdeményezést nem adhatják ki a kezükből. Mivel két különböző felkészültségű ellenféllel találkoznak, először az erősebbet kell megverni (Franciaország), majd átcsoportosítás végrehajtása után az információk szerint lassabban mozgósítót (Oroszországot).

A német hadászati terv alapjait Schlieffen dolgozta ki a századforduló éveiben, és mielőtt megvált hivatalától, azt mintegy „végrendeletként” adta át utódjának 1905-ben. Tervének lényege: közel az egész német haderő bevetése Franciaország ellen oly módon, hogy egy viszonylag kisebb rész (6. és 7. hadsereg, 20 hadosztály) a francia-német határon az erődrendszerre támaszkodva védekezik. A hatalmas erejű jobbszárny (1., 2., 3., 4. és 5. hadsereg, 54 hadosztály) nagyívben (Hollandia déli sarkán, egész Belgiumon és Luxemburgon áthatoló, Franciaországba Lille városánál betörő és a tengerpartot érintő manőver átkarolja a német-francia határra és Párizs védelmére felsorakozott francia haderőt. Úgy vélte ez lesz a XX. század új cannae-i csatája.⁶

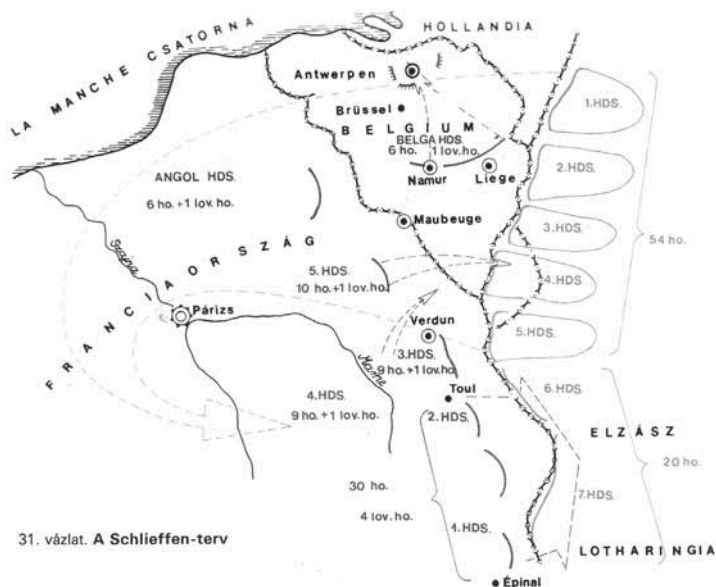
---

⁶ SZABÓ 19.

Schlieffen számolt ugyan Oroszországgal is, de az a terv kidolgozásakor még le volt kötve keleten a japánok elleni háborúval. A hírszerzési adatokat figyelembe véve és a már említett meglepés és váratlanság lehetőségének kihasználásával azonban úgy gondolta, hogy Oroszország csak akkor tud érdemben megindulni, mikor Franciaország sorsa már eldőlt. és a teljes német haderő felvonulhat ellenük. Az azt megelőző kisebb orosz „mozgolódást” egy német hadsereg (8. hadsereg, 9 hadosztály) és a Monarchia erő képesek kézben tartani.

Tehát Schlieffen egyszerre egy arcvonalas háborúban gondolkodott, először nyugaton, majd keleten. A Schlieffen elgondolás kialakítása utáni években azonban — már az ifjabb Moltke vezérkari főnökségének idején — alaposan megváltoztak az erőviszonyok, amelyeket a hadászati terv újragondolásánál figyelembe kellett venni.

Oroszország befejezte Távol-Keleten a háborút, belső gondjait is felszámolta. Nagyszabású vasútfejlesztésbe kezdett, ami egyértelműen a csapatai gyors felvontatását szolgálta. A francia felkészülés is fokozódott, valamint az angol expedíciós erő létrehozásával (összesen 7 hadosztály) már egyre nagyobb katonai erő jelenlétével lehetett számolni a nyugati arcvonalon is. Ezért Moltke hadászati koncepciójában az időtényező még erősebb szerepet kapott.

A Schlieffen-terv

A francia hadsereget minél gyorsabban meg kell verni, még az oroszok mozgósítása előtt, pedig világosan látta, hogy a franciák jóval nagyobb erővel vonulnak majd fel a francia német határra, mint az korábban várható volt.⁷

Moltke politikai megfontolásokból elvetette Hollandia elfoglalását területen való áthaladást, így azonban a Belgiumon áthaladó német jobbszárny számára egy viszonylag szűk kapu állt csak rendelkezésre, amelyet övvár-rendszer védett (Liege-Namur) Ennek az övvár-rendszernek a bevetelére, valamint a Maas folyón hídfők elfoglalására Moltke már békében felkészített egy hadműveleti csoportot („Emmich-féle hadműveleti csoport”, nevét parancsnoka után, vagy más néven „Maas- hadsereg”- ezt az alkalmazás helyéről kapta).

A német hadsereg békelétszáma 768 000 fő volt, amit a hadműveletek megkezdésére 2 147 000 főre emeltek, majd a mozgósítás befejezésekor elérte a 3 882 000 főt. A háború ideje alatt az összlakosság 19,5%-át, 13 250 000 főt mozgósítottak.

A német hadsereg tüzérsége 2076 nehézlöveggel rendelkezett, légierije viszont csak 232 repülőgéppel bírt.⁸

1.5. A francia tervek és elgondolások

Az Antant létrejöttével Franciaország politikai és katonai helyzete megerősödött. Hadászati koncepciója az 1870-71-es porosz-francia háború óta gyakran változott, de mindegyiknek központi eleme volt egy nagyszabású, Elzász-Lotharingia visszaszerzését célzó támadás. A francia vezérkar korán tudomást szerzett a schlieffeni koncepcióról, de hadászati tervének lényegén nem változtatott. Úgy vélték, hogy miután a Schlieffen-terv gyengébb erőket csoportosít a francia határra, megkönnyíti az un. XVI. terv végrehajtást, ami hatalmas frontális támadást írt elő Lotharingiában, miközben viszonylag kisebb erők a belga és az elzászi határon feltartják a németeket. 1911 körül a XVI. tervvel kapcsolatban egyes jelentős katonai személyiségek, többek között Michel tábornok - háború esetén a hadsereg kiszemelt főparancsnoka - aggályokat vetettek fel.⁹

Javasolták, hogy támadás helyett az angol és belga erőkkel együttműködve, Belgium közepe táján, egy milliós hadsereggel vegyék fel a küzdelmet a németekkel,

---

⁷ SZABÓ 19.

⁸ Hadtörténelem 248.

⁹ SZABÓ 20.

lemondva a nagy támadás tervéről. Michel koncepciójában a defenzív jelleget kifogásolva nemcsak a tervét vetették el, de őt magát is elmozdították helyéről. Az érvényben lévő XVI. terv módosítását azonban Michel ellenfelei is indokoltnak tartották, és megkezdték egy új kidolgozását, amelyet – XVII. terv néven – 1913 májusában el is fogadtak.

Az új terv — éppúgy, mint a régi — a Rajnáig törő támadásra koncentrált. A támadás helyét azonban nem jelölte meg előre pontosan, hanem a német felvonulást figyelembe véve variánsokat biztosított. A francia hadászati koncepció szerves részének kell tekinteni azt is, hogy a francia és orosz vezérkar közti megállapodás szerint a mozgósítás tizenötödik napján megkezdődik az orosz támadás Németország ellen. A francia haditerv tehát Észak-Franciaország megvédésének és Elzász-Lotharingia visszavételének elgondolásából indult ki. A franciák erre a feladatra öt hadsereget terveztek felvonultatni. Épinal és Toul között az 1. és 2. hadsereg, 34 hadosztálllyal, Verdunnél a 3. hadsereg, 10 hadosztálllyal, Verduntól északra az 5. hadsereg, 11 hadosztálllyal. A 4. hadsereg a Marne folyó mögött tartalékban volt, 10 hadosztálllyal. Az 5. hadseregtől északra helyezkedett el az Angol hadsereg.¹⁰

A francia hadsereg békelétszáma 884 000 fő volt, amit a hadműveletek kezdetére 2 689 000 főre duzzasztottak föl. Mozgósítás után 3 781 000 katona tartozott a hadseregbe, míg a háború alatt 6 800 000 főt mozgósítottak, az összlakosság 17%-át.

A francia hadseregnek 3900 könnyű és 688 nehéz lövege volt és a legerősebb légierővel rendelkezett, ami 560 repülőgépet jelentett.¹¹

1.6. Az angol elgondolások

Anglia a tengeri uralom biztosítását tartotta a legfontosabbnak. A nem nagy létszámú, de professzionális szárazföldi haderejét előzetesen a gyarmati rend fenntartására tervezte alkalmazni. A háború megindulása után azonban bevezették az általános védkötelezettséget és gyors ütemben kezdték kiépíteni a szárazföldi haderőt.

Előzetesen azonban csak jelképes szárazföldi erőkkel kívánt megjelenni a nyugati hadszíntéren, vigyázva erőinek megóvására a későbbi, döntő időszakokra. Ez ekkor 6 gyalog és 1 lovas hadosztályt jelentett. A francia haderő bal szárnyán

---

¹⁰ Az egyetemes 71–72.

¹¹ Hadtörténelem 249.

vonultak föl, de az alkalmazással kapcsolatos kérdéseket nem hangolták kellően össze.

Az angol hadiflotta egyedül erősebb volt mint a Központi Hatalmak flottái együttvéve, így korlátlanul uralta az Európa menti és a világtengereket.¹²

1.7. A tervek, elgondolások összegzett tapasztalatai

Valamennyi haditerv a hadászati célok rövid idő alatti elérésére épült, ami vagy egy döntő csapáson alapuló támadást, vagy annak aktív védelemmel történő döntő elhárítását jelentette. Ennek alapján nem tartották szükségesnek hadászati tartalékok felállítását sem.

Nem vették figyelembe, hogy a milliós tömeghadseregek állnak mindkét oldalon és az egyre korszerűsödő technikai lehetőségek a hadműveletek sorozatát követelik meg ahhoz, hogy a hadászati célok megvalósulhassanak.

A haditervek mindegyike az ellenséges hadseregek szárnyról való megkerülésére és bekerítésére irányult, amit végrehajthatónak tartottak. A terveket általában az ellenfél erejének lebecsülése és a saját lehetőségek túlértékelése jellemezte.

A hadászati feladatokat végrehajtó hadseregeknek általában 20-30 km szélességben, egylépcsős hadművelati felépítésben kellett támadniuk. A hadtestek 6-10, a hadosztályok 3-5 km szélességben támadtak.

A németek például nem számoltak azzal, hogy az oroszok még a mozgósítás teljes befejezése előtt támadó műveleteket kezdenek Kelet-Poroszországban. A nagymélységű feladatot hadászati tartalék nélkül akarták végrehajtani. A német vezérkar egyébként 40 napos orosz mozgósítási idővel számolt.

A franciák hadterve a katonai elmélet ellentmondásait tükrözte, általában a passzivitás és kivárás jellemezte. Noha az elgondolás tartalmazta Elzász-Lotaringia visszafoglalását, de a támadás időpontját és módját nem határozták meg, a kezdeményezést átengedték a németeknek, bíztak a védelmi koncepcióban.

A tervek általános hibája, hogy az elkövetkezendő háborút kizárólag mozgékony, gyorslefolysú háborúnak képzeltek el, ahol a győzelmet egyetlen, esetleg néhány döntő ütközettel ki lehet vívni. A résztvevő hatalmak ezért nem is készültek fel hosszantartó küzdelemre. A legtöbb államban a fegyver és lőszeranyagok kevésnek, a hadiipar kapacitása pedig elégtelennek bizonyult.

---

¹² Hadtörténelem 249.

Az állásháború kialakulása meglepte a szemben álló feleket, hiszen arra előzetesen nem számoltak. Ezután már az áttörés lett a győzelem kivívásának egyetlen lehetséges eszköze.

2. A FELDERÍTÉS JELLEMZŐI A HÁBORÚ „MOZGÓ” ÉS „ÁLLÁSHÁBORÚ” IDŐSZAKÁBAN

Ahogy a résztvevő felek, úgy az Osztrák-Magyar Monarchia felderítése is alapvetően a földi- és a légjáró csapatok működésén nyugodott. Ezen kívül még az úgynevezett „egyéb források” állhattak rendelkezésre. Ezek a források, a hírszerzők, kémek, már békében megtettek mindent, hogy egy teljes képet alakítsanak ki a potenciális ellenségről. Adatokat gyűjtöttek annak szervezetéről, fegyverzetéről, mozgósítási rendszeréről és várható terveiről, elgondolásairól.

A vélemények – bár sokféle elgondolást tükröztek – teljes egyetértést mutattak abban, hogy a lovassági felderítés döntő szerephez juthat a jövő háborújában. A magyar munkák közül is kiemelkedett egy 1899-ben kiadott tanulmány, amely Plank Ede tollából származott és „A lovasság földérítő szolgálata” címet viselte. Ez a munka a jól felszerelt és felkészített lovas testek (hadosztályok) alkalmazása mellett tört lándzsát, és ezen belül az alkalmazás legapróbb részleteinek kidolgozására is vállalkozott.¹³ A későbbi események egyértelműen bizonyították, hogy a Monarchia vezetése teljesen azonosult ezekkel az elgondolásokkal, ezért nem okozott meglepetést, hogy az osztrák-magyar hadsereg földi felderítése a háború első időszakában elsősorban a lovashadosztályok közel és távolfelderítő tevékenységére épült.

2.1. A felderítés jellemzői a háború „mozgó” időszakában

A háború első ún. „mozgó” időszakában az ellenséges csapatok felderítésére tehát, lovas hadosztályokat alkalmaztak. A hadosztályok fő feladata a felvonulás biztosítása volt, majd az ellenség mélységében önálló felderítő tevékenységet folytattak.¹⁴

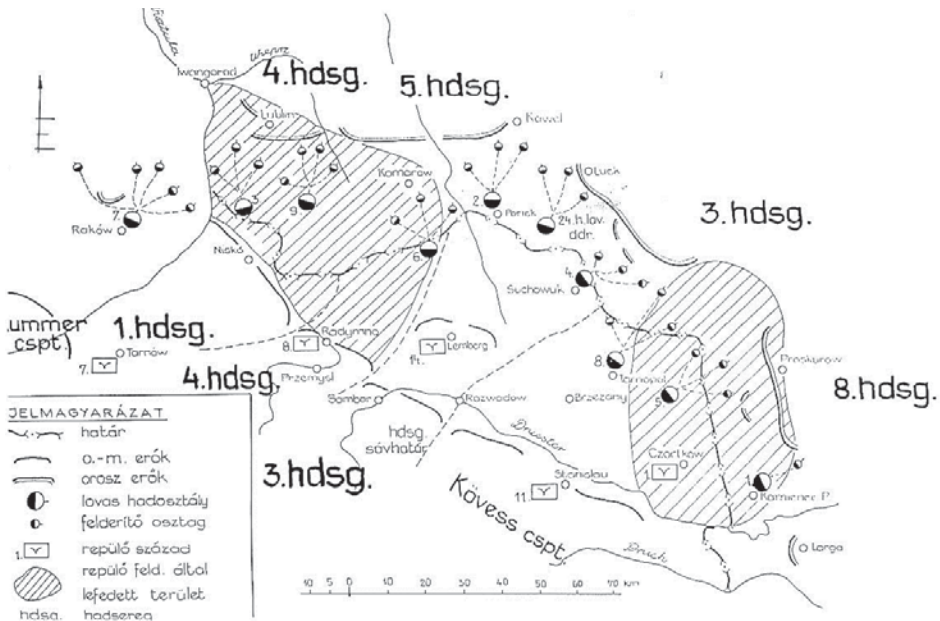
¹³ PLANK 32–43.

¹⁴ FABIANICS 53–54.

Mivel a szemben álló erők is hasonló elgondolás alapján és hasonló szervezettekkel próbálták feladataikat megoldani, többször került sor közöttük összecsapásokra. Nem egy esetben a felderítéssel megbízott hadosztály parancsnoka inkább az összecsapást választotta a szemben álló lovas erőkkel, nem törődve a feladattal. Ez pedig az elgondolt felderítési rendszeren belül hézagot teremtett. Erre a későbbiekben a 4. lovashadosztály példáján keresztül még visszatérünk.

A hadosztályok 3-5 felderítő osztagokat alkalmaztak, az osztagok járőröket küldtek ki. A járőrök általában 10-15 lovasból álltak. Különleges felszerelésük nem volt. Jellemző volt még külön tisztí járőrök kiküldése.¹⁵

1914-ben az Oroszország ellen mozgósított, négy hadseregből álló osztrák-magyar haderő, Przemysl tapasztalataira, a San és a Dnyeszter vonala mögött vonult fel. A felvonulási területet, a határ mentén, a békeállomások csapatai, lovasság, pénzügyőr és népfelkelő csapatok biztosították. A hadműveleti felderítés kezdetét a hadsereg-főparancsnokság augusztus 15-ében szabta meg. Intézkedéseit 11-én ki is adta.

A felderítés működése 1914 augusztus közepén

¹⁵ CZEKUS 236.

A távolfelderítés a meghatározott időben kezdődött meg, a négy hadsereg kilenc lovashadosztályával és egy lovas dandárjával. Amikor tehát a háború megindult, legelőször a két fél felderítésre küldött lovasságának kellett találkoznia, egymással megküzdenie, hogy azután az ellenség gyalogos tömegeinek hollétét és erejét megállapíthassa. A lovasságot, ennek megfelelően, főleg a lovasság elleni, karddal a kézben végrehajtandó, bátor rohamra képezték ki és jóval kevesebb gondot fordítottak a gyalogos harcra, melytől nem reméltek oly gyors sikert.

A Monarchia is elsősorban lovasságát vonultatta fel. Ennek zöme már békeidőben Galíciában állomásozott, hogy gyors felvonulása biztosítva legyen. Felvonulása után az volt a feladata, hogy áttörjön a határon, szétverje az orosz lovasságot és híreket hozzon a mögötte levő seregekről. Tudva azt, hogy Conrád haditervének mily lényeges föltétele volt az, hogy az ellenségről idejében és pontos híreket kapjon, megállapíthatjuk, hogy lovasságunk sikereitől nagyon sok függött.

A Monarchia 11 lovas hadosztálya közül legelőször a 7. (krakkói) indult el. Augusztus 6-án Krakónál kelt át az osztrák határon és messzire benyomult Orosz-Lengyelországba. A többiek általában csak augusztus 15-én indultak el. Közülük az 1. (temesvári), 5. (budapesti, honvéd) és 8. (stanislaui) kelet felé, míg a 4. (lemerbergi), 2. (pozsonyi), 6. (jaroslai), 9. (lemerbergi) és 3. (wieni) észak felé derítettek fel.¹⁶

Az elrendelt feladatok alapján a 3. hadsereg alárendeltségébe tartozó császári és királyi 4. lovashadosztály (parancsnoka lovag Zaremba Zsigmond tábornok, vezérkari főnöke Maxon Oszkár vezérkari őrnagy) tevékenysége a következőképpen alakult:

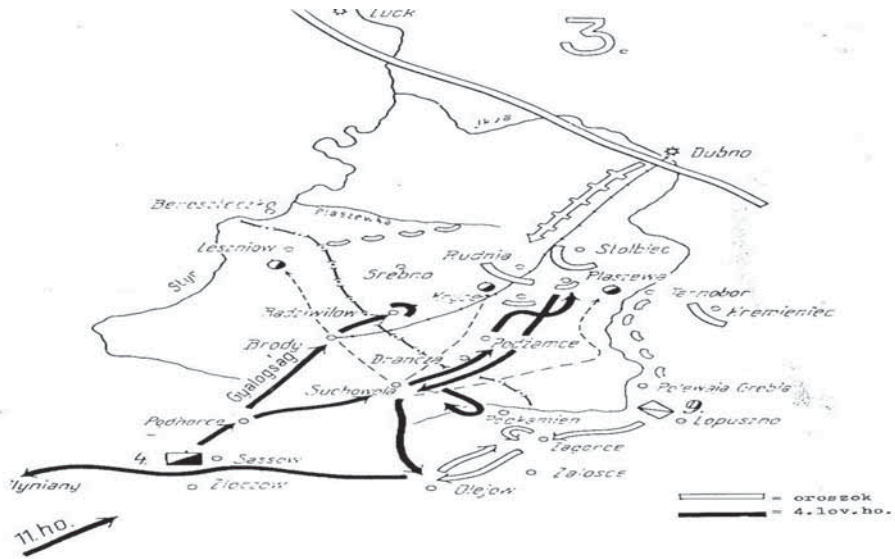
A hadosztály a 9. és 15. dragonyos, az 1. és 13. ulánusezredből és a 11. lovas-tüzérsztályból állt. Zöme augusztus 14-én Podhorcbe nyomult előre, majd bevezette a felderítést. Itt olyan híreket kapott, hogy az ellenség Brodyt elfoglalta, ezért gyalogságát azonnal oda vezényelte. Ott azonban az előreküldött csapatok nem találtak ellenséget. Ennek a hírnek hatására a hadosztály Radziwilowig nyomult előre, ahol heves harcot vívott a helység elfoglalásáért. A sikeres harc után gyalogságát visszahagyta tovább nyomult előre Podzance-ig, de ellenséggel nem találkozott. 16-án azután változott a helyzet, amit a felderítő jelentések is jeleztek:

- az Ikva vonalában Polewaja Greblától egészen Tarnoborig erős ellenállást kifejtő gyalogság és lovasság rendezkedett be védelemre;
- Kremieniecben, a lakosság közlése alapján, erős tüzérség és gyalogság található;

---

¹⁶ Szemelvények II. 310.

- a Brody-Dubnó vasútvonal mentén egy gyaloghadosztály gyülekezett be, a vasútvonalon igen élénk a forgalom, főleg a csapatszállítás;
- Lieszmnjow és Szmazrow térségében a 11. orosz lovashadosztály jelenlétét állapították meg.

A 4. lov. ho. távfelderítő tevékenysége

Augusztus 17-én a lovashadosztály Rudnia irányába tört előre, de Kryze előtt gyalogság állta útját. Közben járőrei jelentették, hogy egy orosz lovashadosztály Lopusznón keresztül tör előre. Ez azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy esetleg az oroszok elvágják őket a saját hadseregüktől. Ezért a hadosztály Suchowolára vonult vissza, hogy másnap megtámadja az oroszokat. A másnapi támadás a terv szerint indult, de Jaroslowicétől keletre hirtelen tüzérségi tüzet, majd lovasrohamot kapott a hadosztály. A rövid, de véres összecsapást a 15. dragonyosezred bátor rohama döntötte el, amelynek hatására az ellenség visszavonult, a hadosztály pedig Koltownál gyülekezett. Augusztus 22-én a hadsereg-parancsnokság intézkedésére aztán a császári és királyi 4. lovashadosztály Podhorcébe vonult, és ott védőállást foglalt.¹⁷

A háború kitörésekor a repülőtechnika még (mindig) az első lépéseknél tartott, a repülőipar pedig a kísérletezések korát élte. A hadseregek mindent megtettek,

¹⁷ A világháború. 156–161.

hogy minél több gépet tudjanak felsorakoztatni és minél több repülőgép vezetőt képezzenek ki.

A mozgósítás napjaiban az Antant 536 meglévő repülőgépéből mintegy 400-at vonultatott fel, a központi hatalmak 260 hadra fogható gépével szemben.¹⁸ A Monarchia minden tekintetben hátrányos helyzetben volt. Gépeinek korszerűtlensége és kevés száma már előrevetítette, hogy a levegőben csak statisztika szerephez juthat. Ausztria-Magyarország repülésügyének szervezete is kezdetleges volt a háború elején. A császári és királyi légjáró csapatoknak 1914-ben a várléggömb-osztagok anyagán kívül mindössze 2 léghajója, 10 léggömbje, 36 régebbi típusú repülőgépe (30 LOHNER „B” és 6 LOHNER „C”), ezenkívül csak 6 db új típusú AVIATIK repülőgépe volt.¹⁹ Ezeknek a gépeknek a műszaki állapota sem felelt meg a „modern” hadviselés követelményeinek, ezért rövid időn belül német gépekkel kellett pótolni őket. Jellemző a kezdetleges szervezetre, hogy a légjáró csapatokat még egységes vezetés alá sem vonták

Mozgósításkor tábori repülőszázadokat állítottak fel, s így kerültek a magasabb parancsnokságok alárendeltségébe. A technikai ellátottság hét század felállítását tette lehetővé. Egy század általában 8 tiszt, 15 altiszt, 89 fő legénység és 6 repülőgép tartozott.²⁰

Alkalmazás tekintetében még nem voltak kiforrott nézetek, és a típusokat minden feladatra együttesen alkalmazták. Felderítettek, légi harcot vívtak és „bombáztak” is. Azonban az első „mozgó” időszakban a felderítés, pontosabban távolfelderítés volt a fő feladatuk.

A Monarchia repülő felderítését a már tárgyalt lovas felderítéssel egyidejűleg indította meg. A fő feladaton belül figyelték ellenség elhelyezkedését, csapatmozdulatait. Ezekből az adatokból, továbbá a vonatok és egyéb járművek mozgásának irányából próbálták megállapítani az átcsoportosításra, előrenyomulásra, illetve visszavonulásra tett előkészületeket.

A repülőgép megfigyelője szabad szemmel (távcsővel) figyelte az ellenség mozdulatait és a terep fedettségének függvényében, ez néhány száz méter magasságból sikerült is. A repülőgépek teljesítőképessége azonban behatárolta az alkalmazás mélységét. A felvonult ellenséges erőktől a saját repülőterek, az első időszakban, általában 150 km-re voltak, így a hatótávolság csak a felvonult erők rövid idejű

---

¹⁸ MALONYAI 46.

¹⁹ Hadtörténelmi Szemelvények 62.

²⁰ A világháború 1914–1918. 195.

ellenőrzését, felderítését tette lehetővé.²¹ A gépek kis sebessége, rossz emelkedőképessége többször is azt eredményezte, hogy sikerült a felderítőket géppuskával vagy kézi fegyverrel a földről lelőni.

A megfigyelő általában vázlatot, ritkább esetben fényképfelvételt készített az ellenséges csoportosításokról, állásokról és azt igyekezett minél gyorsabban eljuttatni a kiküldő parancsnokságra. Legtöbb esetben személyesen jelentett és adta át vázlatait és tapasztalatait, de többször ledobta megfigyelési adatait a kiküldő parancsnok által meghatározott és kijelölt helyre, egy úgynevezett ledobó hüvelybe.

Az „egyéb források” is gyorsan alkalmazkodtak az új helyzethez. A diplomáciai testületek alkalmazottai, az attasék, a konzulátusok személyzete már a béke időszakában folytatott felderítést, de ezeket a forrásokat a háború teljesen semmissé tett. Egyedül a fizetett kémek dolgozhattak tovább titokban, de a gyorsan aktivizált és megerősített kémvédelem miatt feladatuk egyre nehezebb és veszélyesebb lett. Az általuk megszerzett információk részben kiegészítették és megerősítették egymást, részben több-kevesebb ellentmondást tartalmaztak. Ezek értéke azonban nemcsak a források megbízhatóságától, hanem a beérkezés időpontjától is függött. Gyakran a nagyon fontos adatok csak hetek múlva érkeztek be, így elavultak és legtöbbször már teljesen használhatatlanok voltak, hiszen a harc helyzet addigra megváltozott.

A mozgósítás időszakában még úgy-ahogy időarányosan érkeztek a jelentések, de a későbbiekben az események már messze ezek előtt a hírek előtt jártak. Így sokszor nem volt idő az értékes információk által közölt ellenséges hadmozdulatokat elhárítani, illetve megelőzni.

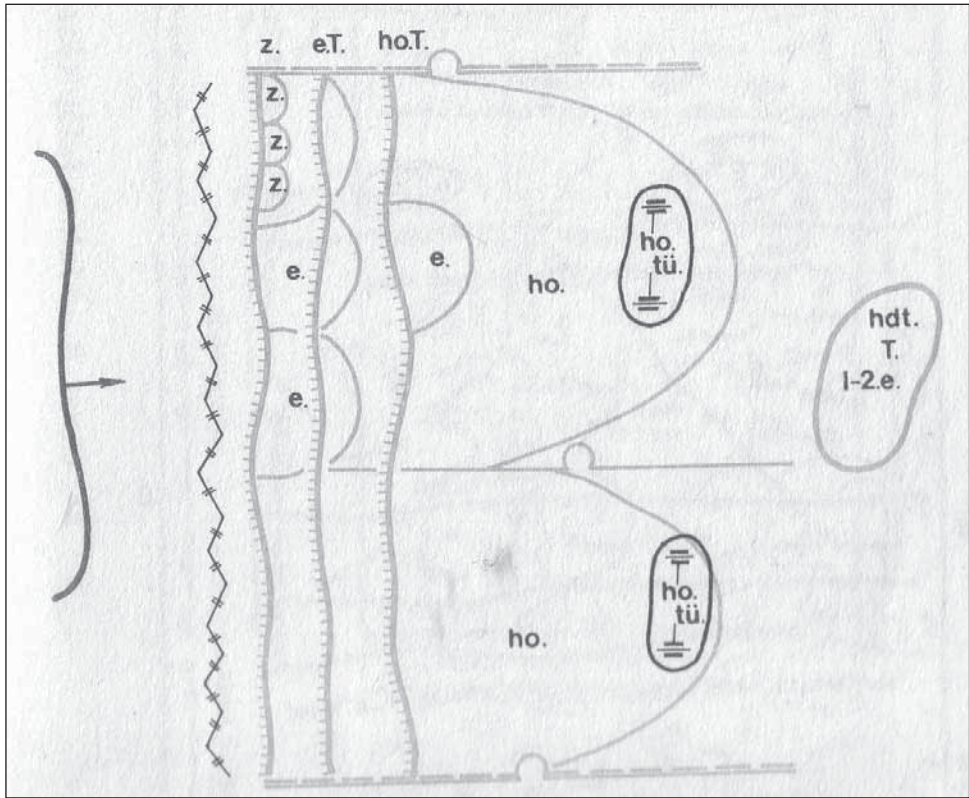
2.2. A felderítés jellemzői az „állásháború” időszakában

Mivel a küzdő felek nem tudták egymást megkerülni és a pusztító géppuska tűz miatt beásták magukat, kialakult a lövészárkok rendszere. Ez az állások észak-déli irányba szinte egész Európán áthúzódtak. A cél most már az ellenséges állások áttörése volt, és ez a felderítés feladatrendszerét is átalakította.

Az állásháború első időszakában a védelem általános felépítése még áttekinthető volt:

---

²¹ A világháború 172.

A védelem felépítése 1914-ben

Az „állásháború” kialakulása tehát teljesen új felderítő szervek, illetve felderítési módok alkalmazását tette szükségessé a földi erőknél is. Megnőtt a figyelés jelentősége, hiszen az első árkok között legtöbbször néhány száz méter volt a távolság. Az uralgó magassági pontoktól kezdve, a fákon kiépített figyelőhelyekig, minden lehetőséget felhasználtak, hogy betekintés nyerjenek az ellenséges vonalak mögé és megszerezzék a szükséges felderítési adatokat. Az alkalmazott figyelők általában 2-3 főből álltak és optikai eszközeikkel folyamatosan figyelték a szemben lévő ellenséges erők mozgását, támadási előkészületeit, esetleges átcsoportosítását, új géppuskafészek kialakítását stb., és igyekeztek ezek helyét pontosan meghatározni. Ez a felderítési mód azonban csak nagyon kis mélységben biztosította az adatszerzést. Ennél jobb eredménnyel bíztatott a kötött léggömbök alkalmazása. Ebben az esetben a léggömbbel felemelt katona távcsővel igyekezett az ellenség mélységébe „betekinteni”, majd az eredményt gyorsan vázlat

formájába papírra is vetette. A Monarchia hadseregében is alkalmazott eszközöket az arcvonal mögött felengedve használták, de jelentős eredményeket ez a módszer sem hozhatott, hiszen az angol-olasz gépek rövid idő alatt szétlőtték az egy-egy megfigyelő katonát felemelő léggömböket, akinek gyakran kellett elszánnia magát egy nagy ugrásra, ha életben akart maradni.²²

A gyaloghadosztályok (dandárok) és az ezredek általában raj erejű felderítő járőröket alkalmaztak az ellenséges állások „kitapasztalására”. A járőrök a hírszerzés támadólagos eszközei voltak. Feladatuk az előterep, az ellenséges előőrsök felderítése, továbbá az ellenség első vonalának pontosítása volt. A fogolyejtést különösen kiemelt feladatként kezelték.²³

A felderítő járőr alkalmazására kitűnő példát találunk a Piortkow-Krzczanowi ütközetben. 1914. augusztus 29-én a 19. honvéd gyalogezred III. zászlóaljja Essler tábornok csoportjának bal szárnyán helyezkedett el. Zdranytól nyugatra a 26. gyalogezred harcolt. A zászlóalj védelmi feladatának megfelelően erődítési munkálatokat végzett, miközben a Bychawka irányából tüzelő orosz tüzérség tüzetől érzékeny veszteségeket szenvedett. A saját tüzérség nem tudta ártalmatlanná tenni az oroszokat, mert állásaikat nem sikerült felfedni. Az egyre növekvő veszteségek hatására a 11. század egyik tizedese önként jelentkezett az ellenséges tüzérség felderítésére. A parancsnoksága alá rendelt járőrt a Kosarzewka patak völgyében, a terep ügyes kihasználásával észak felé vezette és Bychawkától keletre egy kőzák üteget fedezett fel. Egyszerű vázlatot készített, amelyben az ellenséges üteget egy jól látható gémeskút és a két arcvonal között fekvő lótetem becslött távolságával határozta meg. A vázlat alapján a saját tüzérség azonnal megkezdte a tüzelést. Félórával később az ismét előremozgó járőr négy leszerelt löveget látott számos harc képtelenné tett ellenséges katona és több sebesültvivő között. A zászlóalj ezt követően veszteség nélkül fejezte be erődítési munkálatait. Ugyanez a járőr az esti órákban ismét előrement és pontosan felderítette a saját első vonal előtti terepet, sőt az oroszok mögé kerülve nagyobb ellenséges eltolódást állapított meg. Az ellenséges kötelék pontos azonosítása céljából válljelvényeket, sapkákat zsákmányolt.²⁴

A felderítő járőrök legtöbbször megállapított az ellenséges első vonalak pontos helyét, de nem egyszer az erős tűz miatt a közelébe sem tudtak annak kerülni.

---

²² A világháború 154.

²³ NÉMETH 73–75.

²⁴ A világháború 29.sz. vázlat

Általában ekkor, vagy kisebb támadások megindítása előtt szerveztek vállalkozásokat, ezeknek a célja az esetleges állásváltoztatások felfedése, géppuskafészek felderítése és foglyejtés volt.

A vállalkozásokat leggyakrabban 2-3 szakasz erőben hajtották végre. Ha sikerült bejutniuk az ellenség első árkába, ott lehetőleg foglyokat ejtettek és minél nagyobb pusztítást vittek véghez, mielőtt egy gyors ellenlökés kivette volna őket onnan. A foglyokat igyekeztek épségben hátravinni, és ott azonnal megkezdték a kihallgatásukat. A fogolybemondásokból nyert adatok általában megbízhatóak voltak, a foglyok nem próbálták meg félrevezetni a kérdezőket.²⁵

Ebben az időszakban, az állásháború hatására, ki alakultak új felderítő szervek, mint az árokmegfigyelők, a csapatok hírszerző szaktisztjei, a gyalogsági és tüzér megfigyelők, a tüzér hang- és fénymérők, a távfényképezők, a távbeszélő lehallgatók.²⁶

Az árokmegfigyelők a legelső lövészárkokban helyezkedtek el, és folyamatosan figyelték az előterepet, az ellenséges árkokat és a csapatmozgásokat. Észleléseiket azonnal jelenteniük kellett, és végeredményben ők voltak az elsődleges hírszerzők.

A hírszerző szaktisztek a magasabb parancsnokságoknál működtek. Feladatuk a beérkezett hírek gyűjtése, értékelése és a vezérkar felé történő jelentése volt. Ők feleltek továbbá a hírszerzés megszervezéséért is. Ezért tisztában kellett lenniük a saját elgondolásokkal, hiszen ezek alapján tudták megfelelő irányba mozgatni felderítő szerveiket.

A csapatoknál is voltak hírszerzőtisztek, akik csak saját csapatuk részére gyűjtöttek felderítési adatokat. Tilos volt kémeket alkalmazniuk. Legfontosabb információforrásaik az árokmegfigyelők, az átfutók, hadifoglyok, a lakosság vallomásai, továbbá a tüzérmegfigyelők, a kötött léggömbök, tüzérfigyelők, távbeszélő lehallgatók, a repülők és a zsákmányolt okmányok voltak.

A gyalogsági megfigyelők is a magasabb parancsnokságoknál működtek. Feladatuk az ellenséges első vonalak mellett, a saját erők figyelése is volt. Általában olyan figyelőpontot választottak, ahonnan jól belátták a terepet, és távbeszélő jelentették észleleteiket.

A különböző tüzér járőrök több fontos feladatot láttak el. Fel kellett deríteniük a tüzérség előrevonási útvonalát. Ezen belül meg kellett vizsgálni a hidakat, gázlókat, szorosokat, hágókat, az utak állapotát és azt, hogy nincs-e akadály az útegek

---

²⁵ HORVÁTH 15.

²⁶ PILCH 314–320.

előtt. Előzetesen ki kellett jelölni a tüzelőállásokat is, így könnyítve az ütegparancsnok munkáját. A mások fontos feladat az ellenséges célok felderítése volt. Különösen az ellenséges tüzérségre koncentráltak, és ennek érdekében minden adatot igyekeztek megszerezni: ha menetben volt, milyen irányba mozog? Mennyi és milyen űrméretű lövegből áll? Ha már tüzelőállásban volt, hol és milyenben (fedett, nyílt). A lövegek lépcsőzetesen, vagy egyvonalban vannak elhelyezve stb.

A tüzermegfigyelőket a „láthatatlan ütegek” helyének megállapítására és a térképen történő megjelölésére hozták létre. Először csak megfigyelés alapján derítették fel a fedett tüzelőállásban elhelyezett ellenséges tüzérséget, de később fény- és hangmérő műszereket kaptak és kialakították a távfényképezést is. Ezek a fényképező gépek néha a három méter hosszúságot is elérték és 10-15 kilométer távolságról is használható képeket készítettek. A Monarchia erői még közel 4000 méteres magasságban használták ezeket az eszközöket. A tüzermegfigyelők másik fontos feladata a saját tüzérség tüzének vezetése volt.

A távbeszélő lehallgatást a Monarchia erő 1915 augusztusa óta működtették. Ennek az volt a lényege, hogy a két állomás közötti vezetéket (vezetékeket) célózták meg, és különböző módszerekkel hallgatták le az ellenséges beszélgetéseket. Igaz közben az ellenség sem tétlenkedett, és sokszor szerzett így információt a Monarchia erőitől.

A híradó eszközök tekintetében a szikratávíró forradalmasította a katonai hírközlést. Különösen akkor lett igazán hasznos, amikor könnyen mozgatható állomásokat szerkesztettek. Számatalan előnye volt. Nem kellett hozzá vezeték, így a rendszer sem volt sérülékeny. Minden irányba működött, és hatótávolsága kizárólag az adóállomás által kisugárzott energia mennyiségétől függött. Volt azonban hátránya is. A légkör elektromos jelenségei gyakran zavart okoztak és az adásokat, az ellenség is könnyen elfoghatta. Ezért kódolni kellett az adásokat, de időnként ezeknek a kulcsát is változtatni kellett, hiszen az ellenség egy idő után már megfejthette. Nem meglepő tehát, hogy rövid idő alatt kialakult a kódmegfejtők „csapata”, akik már egyértelműen hírszerző feladatot láttak el. Közülük is kiemelkedett Figl ezredes, Pokorny és Hanreich százados. Az orosz szikratávíratok megfejtése nem okozott olyan gondot, mint azt először gondolták. Ennek az volt a magyarázata, hogy az oroszok meglehetősen felületesen bántak az eszközzel. A Monarchia csapatai nem használták gyakran a távírót, inkább lehallgató-, fülelő állomásként alkalmazták.

Kitűnő példa erre, hogy a Monarchia főparancsnoksága, sem kémjelentések, sem pedig felderítés útján nem tudták megállapítani, hogy mi történik a frontvonal

mögött, a körül zárt Przemyslnél. Egyedül a szikratávíró lehallgatás jelentette, hogy szakadatlanul érkeznek friss, főként szibériai és turkesztáni csapatok az arcvonalra.²⁷

A megfejtés gyorsaságát pedig a legjobban az példázza, hogy egy 1914. november 13-án délelőtt kiadott orosz hadvezetési parancsot már délutánra megfejtették, és így időben megtehették az ellenlépéseket.

A megmerevedett arcvonal miatt a repülő felderítésnek is sokkal nehezebb feladatokat kellett megoldania. A távoli felderítés mellett kialakították a közelfelderítés rendszerét. Itt a megfigyelőnek sokkal nehezebb feladata volt, hiszen közvetlenül az ellenséges csapatok fölött kellett a megfigyelést végrehajtani. Az ellenség pedig nem maradt tétlen. Először szervezett puskatűzzel, majd állványra helyezett géppuskával zavarta a felderítő gépeket. Később már megjelentek az első légvédelmi ágyúk, és a vadász feladatokra rendszeresített repülőgépek is állandó veszélyt jelentettek. Ennek hatására a közelfelderítők egyre magasabbra kényszerültek, és a megfigyelő az ellenséges állások fölött eltölthető rövid idő alatt már nem tudta lerajzolni a felfedett sok új célpontot. Hozzá kell azonban ehhez azt is tenni, hogy az állások rendszere egyre bonyolultabb és áttekinthetlenebb lett. Ezért új megoldást, új módszert kellett találni, s ezt az eddig kísérleti célból alkalmazott légi fényképezésben találták meg. Igaz, hogy az első készülékkel szabad kézből fényképezték le az ellenség állásait, és az eljárás nem térképszerű, hanem úgynevezett madártávlati képet nyújtott, mégis szinte forradalmasította a légi felderítést.

Az 1916. évi Maros-tető elleni támadás előkészítése érdekében is alkalmazták a légi felderítést. Az elkészített felvételek alapján a román állásokat gyakorló pályaként készítették el, így szinte minden katona pontosan tudta mi lesz a feladata és tisztában volt a szembelevő ellenséges állások kiépítésével, állapotával.

Próbálkoztak ugyanakkor a léghajók általi felderítéssel is, néhány repülés után azonban kiderült, hogy lassúak, körülményesek és kitűnő célpontot nyújtanak az ellenséges vadászgépeknek.

A tüzérséggel, valamint a földi csapatokkal való összeköttetést minden országban más-más módszerrel igyekeztek megoldani. Hiszen voltak olyan információk, melyeket nem lehetett halogatni, például: a gyorsan előremozgó ellenséges gyalogság, tüzérségi ütegek, fontos vezetési pontos stb. Ezeket az információk megszerzésének időpontjában, illetve minimális késedelemmel kellett megsemmisíteni,

---

²⁷ A magyar katona felderítés története 35–36.

zavarni vagy feltartóztatni, ezért kiemelten fontos feladat volt a saját tüzérség értesítése. A különböző országok más-más módon oldották meg ezeket a problémákat. A franciák például Means-féle módszert használtak, amely egy kipufogócső segítségével lámpakormot lövellt ki a repülőgépből. A korom kipufogatását (rövid vagy hosszú koromfelhő) a repülőgép vezető szabályozta, így ezek a Morse-jelek biztosították a gyors információt. A jeleket tíz kilométernyire is jól lehetett látni, és szelletes időben is olvashatóak maradtak egy-két percig. Ezt az eljárást éjszaka azonban nem használhatták. A németek (tízezer gyertyafény erejű) fényszórót alkalmaztak a Morse-jelek továbbítására, és a földön is hasonló eszközt működtettek. A jeleket nappal 8, éjjel 16 km távolságból lehetett látni.²⁸

Ezen kívül az információk közlésére alkalmaztak még úgynevezett levélbombákat, amelyek földet érésük helyét füsttel jelezték, és írott adatokat tartalmaztak. Gyakori volt, hogy a repülőgép vezető a cél fölötti körözéssel jelezte a tüzérségnek, vagy a gyalogságnak. A földi csapatok legtöbbször fehér vászonlepedőkből kialakított jelekkel adták meg a szükséges rövid válaszokat, utasításokat a repülőgépeknek.²⁹

Ezen kívül gyakran rakétapisztollyal adtak jelzéseket a felderítő gépek, ahol a különböző színek, különböző célpontokat jelentettek.

A háború második felétől ezek az optikai és egyéb jeladások, jelzések már nem feleltek meg a követelményeknek. A rádió vált az összeköttetés tökéletesebb megvalósításának egyetlen alkalmas eszközévé. Az első lépésként a repülőgépek rádióadót kaptak, és jelentéseiket a törzsek és a földi erők vevőkészülékkel tudták meghallgatni. A válaszokat azonban még ponyva jelekkel adták, hiszen túl bonyolult és helyigényes volt a repülőgépen egy vevőt is elhelyezni. Nem beszélve arról, hogy a megfigyelőnek másra nem is maradt volna ideje, minthogy a két eszközt felváltva használja. A végső megoldását a repülőgépeken elhelyezett rádió adóvevők jelentették, amelyek 1917-től jelentek meg a légierőnél.

A felderítő repülés az új módszerek, új segédeszközök ellenére is a legkockázatosabb feladatok közé tartozott. Az adatok megszerzése, pontosítása nagy bátorságot, szakmai rátermettséget kívánt. Az egyik fontos felderítő repülést emeli ki az 1917. július 17-i jelentés:

Az árokrendszer mélységi változásai is nehezítették a repülőfelderítés feladatát. Ez az árokrendszer már nem is emlékeztetett az első árkokra, így pontos

---

²⁸ HORVÁTH 16.

²⁹ HORVÁTH 16.

felderítésük, az árkok fölött eltölthető idő lerövidülése miatt, légvédelmi tűz, már nagyon nehéz feladat volt és főleg a légi fényképezés feladata lett. Szemmel már nem lehetett áttekinteni az ellenség vonalait, de az első időszakban jól bevált „rajzolgatás” sem vezethetett eredményre.

Meg kell említeni a haditengerészeti felderítő repülést is. A hidroplánok feladata a partvidék és az ellenséges hajók felderítése volt. Az egyik gép 1917. május 15-én az otrantói tengeri csatában a Novara, a Helgoland és a Saicha cirkálók részére végzett eredményes felderítést, továbbá a Balaton és a Csepel torpedóromboló támadását segítette elő bombázással.³⁰

Az állásháború kialakulása megváltoztatta az „egyéb” források jelentőségét is. Előtérbe került a postagalambok alkalmazása, a hadifoglyok és az átfutók részletes kikérdezése, továbbá a lakosság bemondásai. A zsákmányolt térképek, iratok, levelek üzenetek nagyon hasznos információkat tartalmaztak a magasabb parancsnokságok számára. Ezek az információk többször döntően befolyásolták a kidolgozásra kerülő terveket is.

A hírszerző szolgálatoknak ekkor már nem a felvonulás felderítése volt a feladata, hanem az ellenség élelemmel, ruházattal, fegyverzettel, lőszerrel való ellátása, ami nagyban befolyásolta annak ütőképességét. Alapfeladat maradt viszont az ellenséges tervek kikémlelése.

Összegezve a tapasztalatokat megállapítható, hogy a katonai felderítés az első (nagy) háborúban is fontos feladathoz jutott. A felderítési adatok a törzsek számára nélkülözhetetlenek voltak, ezért kiemelt helyen kezelték a felderítő rendszer működését.

A háború első időszakában a felderítésnek hatalmas mélységeket kellett volna ellenőriznie (mozgósítás utáni felvonulások, új seregtestek előrevonása, repülőterek kialakítása stb.), de erre sem szervezetileg, sem pedig technikailag nem volt képes. A háború második (állásháború) időszakában viszont, amikor a légi felderítés megfelelő mélységet tudott ellenőrizni, már nem volt szükség ilyen mélységű tevékenységre, hiszen a csapatok egy „szűkebb sávban” csoportosultak.

A földi résznél a régi harceljárások tisztelete okozta a legnagyobb problémát. A századfordulón elfogadott elveket alkalmazták, nem törekedtek az esetleges új felderítési módok bevezetésére, alkalmazására. A mozgó időszakban a lovastestek alapvető feladatukat - az ellenség hollétének megállapítását - végrehajtották, de

---

³⁰ HORVÁTH 18.

a szemben álló erők teljes felderítésére nem fordítottak nagyobb gondot. Megelégedtek az ellenséges élek helyzetének megállapításával, és több esetben önállóan harcot is kezdeményeztek. A hadosztályonkénti 40 kilométer szélességű alkalmazási sáv lehetővé tette volna a széleskörű manőverezést, a nagyobb mélységű előremozgásokat, azonban ritkán használták ki.

A tapasztalatok egyértelműen bizonyították, hogy a felderítés kisebb osztagokkal - még század erejűekkel is - nem lehet eredményes, mert ezeket könnyen szétszórták. Meg kell említeni még a lakosság viselkedését az ellenséges területen. Az osztagokat többször tűz alá vették és eltorlaszolták a községeken átvezető utakat. Ezen kívül minden lehetséges eszközzel (tűz, harang, szélmalom stb.) jeleket adtak az ellenséges csapatoknak.

Az állásháború időszaka szinte teljesen lezárta a földi erők elől a mélységbe történő betekintés lehetőségét, így a földi felderítés adatszerző tevékenysége a minimálisra csökkent. A felderítő járőrök, vállalkozást végrehajtó csoportok, az előterep felderítése és az első árkok elérésén kívül nem tudtak mélyebbre hatolni az ellenséges állások rendszerében. Így, a peremvonalon és annak tűzfegyverein kívül mást nemigen tudtak felderíteni.

A legpontosabb, és érdekes módon, a legmegbízhatóbb adatokat a fogolyvallomások szolgáltatták, amelyek az első árkok mögötti területről is fontos adatokhoz tudták juttatni a parancsnokokat.

Az egyik hadtestnél az alárendelteknel begyűjtött harctéri tapasztalatok összegyűjtése után a földi felderítés tekintetében a következő megállapításokra jutottak:

- az elhatározásokhoz szükséges alapot minden parancsnok a folyamatos megfigyelés révén szerezheti meg;
- a harcfelderítés még nehéz, áttekinthetetlen helyzetben is fontos, eredményei sok vértől kímélik meg a csapatokat;
- a terepalakzat akadályá esetén az ellenséges viszonyokba való betekintés a gyalogos-, repülő felderítés és a kötött léggömbök (többnyire állásharcban) feladata lehet;
- erősen fedett terepen, rossz időben és éjjel a gyalogsági és rohamjárőrök lesznek úgyszólván egyedül a felderítés végrehajtói;
- a harcjárőröket sűrű láncolatban kell alkalmazni, így tapogathatók ki az ellenség esetleges hézagai, biztosító-, és ellenálló vonala, szárnyai és ereje, - kisebb erejű rohamjárőrök vállalkozásai megfelelő eredménnyel járhatnak;
- minél gyorsabban foglyokat kell ejteni, így fontos adatok birtokába juthatunk;

- egyes esetekben a tűzrajtaütés is helyénvaló lesz, mert kikényszeríti az ellenség tüzét, így főbb tűzfegyvereit meg lehet állapítani (főleg géppuskáit);
- nagyobb figyelmet kell fordítani a megfelelő kiképzésre.³¹

A közzétett megállapítások jól bizonyítják az állásháború okozta nehézségeket és azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a folyamatos adatszerzés érdekében igyekeztek megtenni. Mindezek ellenére megállapítható, hogy a földi felderítő rendszer egészét tekintve viszont adatszerző tevékenységének nem tudott az elvárt szinten megfelelni.

A Monarchia légi felderítése is állandó gondokkal küszködött. A légjáró csapatok elavult gépállománnyal rendelkeztek, továbbá a géppark folyamatos pótlása is gondot okozott. A már említett kiképzettségi szint, kiemelten a megfigyelő állománynál, nagyban befolyásolta az eredményességet.

A repülőgépek a háború kezdetén az alapvető követelményeknek sem feleltek meg. A Főparancsnokság mozgósításkor minden hadsereg számára tudott egy századot biztosítani, általában 4-6 géppel. Némelyik századot azonban rossz gépei teljes tévleségre kárhóztatták, viszont mások jobb anyaggal, jobb viszonyok között végezheték munkájukat. Átlagosan 1-2 működőképes gép volt a jellemző századonként. A motorok megbízhatatlansága igen sokszor kényszerleszálláshoz, s így a felderítés idő előtti megszakításához, esetleg a felderítés teljes sikertelenségéhez vezetett.

A személyzet egyéni gyakorlatlansága tekintetében is mutatkoztak hiányosságok. A pilóták az újabb (német gyártmányú) gépek vezetésére nem voltak megfelelően kiképezve, nagy részük a hosszú repüléseknél a tájékozódás és az időjárási viszontagságok leküzdéséhez szükséges ismeretekkel sem rendelkezett. A megfigyelők nagy része közvetlenül a mozgósítás előtt vonult be repülőszolgálatra, gépben is csak néhányszor ült, így a megfigyelés nehéz és igen nagy tapasztalatot igénylő feladatait csak felületesen, pontatlanul tudta ellátni. A későbbiekben történt előrelépés ezen a téren, de a kiképzetlenséget a tapasztalat csak részben tudta pótolni.

A parancsnokságok a repülőket a pótlás nehézségei miatt nagyon óvatosan alkalmazták. A legfontosabb feladatnak a biztonságos visszaérkezést tartották, így legtöbbször lemondtak nyitva maradt kérdések tisztázásáról is. A háború négy éve alatt a felderítő gépek is komoly fejlődésen mentek keresztül.

---

³¹ HORVÁTH 19–20.

A Monarchia gépparkja azonban sem számában, sem pedig minőségében nem tudta utolérni ezt a gyors fejlődést. Igaz, bátor megfigyelőkben, pilótákban nem volt hiány, de ez csak kisebb sikerek elérésére volt elegendő!

A „más” forrásokból kapott információk legtöbbször inkább zavart okoztak a vezérkarnál időszerűtlenségük miatt, azokból profitálni nem lehetett.

A Monarchia hadseregének felderítő szolgálata eredményeit tekintve nem tudott megfelelő támasza lenni a törzseknek, mivel az elavult nézetek és alkalmazási elvek végigkísérték egész működését. A rendelkezésre álló technikai és szervezeti feltételek oldaláról értékelve azonban megállapítható, hogy a meglévő lehetőségeket maximálisan kihasználták, így feladataikat megfelelően ellátták.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A világháború 1914-1918.* Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. Szerkeszti és kiadja: A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, 1928.
- Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig.* Tankönyv. Zrínyi Katonai kiadó, Budapest, 1986.
- CZÉKUS ZOLTÁN (1930): *Az 1914-18. évi világháború összefoglaló története.* Budapest.
- FABIANICS BÉLA (1933): *Hadműveleti felderítés az orosz harctéren 1914-ben.*
- Hadtörténelem II.* Jegyzet a Honvéd akadémia számára Hadtörténelmi Intézet, Budapest, 1955.
- Hadtörténelmi Szemelvények a világháborúból.* A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár kiadványa. Budapest, Kiadási év nélkül.
- HORVÁTH CSABA (1993): *A magyar királyi honvédség felderítő rendszerének elvi és gyakorlati kérdései (1924–1942).* Kandidátusi értekezés. Budapest, ZMKA.
- HORVÁTH CSABA (2006): *A magyar katonai felderítés története. (A kezdetektől 1945-ig)* Debrecen, Püedlo kiadó.
- MALONYAI SÁNDOR (é.n.): *A repülőgép megjelenése és alkalmazása az első világháborúban.* ZMKA. Budapest, Kiadási év nélkül.
- NÉMETH JÓZSEF (1939): *Harcászati tapasztalatok.* Budapest. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T.
- PILCH JENŐ (szerk.) (é.n.): *A hírszerzés és a kémkedés története.* Budapest, Franklin-Társulat kiadása.
- PLANK EDE ÖRNAGY (1899): *A lovasság földérítő szolgálata.* Budapest.
- PÖLLMANN FERENC (2003): *Magyarország az első világháborúban.* In Király Béla – Veszprémy László (szerk.) (2003): *A magyar hadtörténelem évszázadai.* Budapest, Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány. *Magyar Katonai Szemle* (továbbiakban: MKSZ) 1933. 10. füzet
- SZABÓ JÓZSEF JÁNOS: *Magyarország hadügye 1867–1918.* Egyetemi tankönyv. 2002, ZMNE.
- Szemelvények a magyar hadtörténelem tanulmányozásához II.* Hadtörténelmi Intézet. Budapest, 1955.
- Vázlatalbum.* Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Zrínyi Katonai kiadó, Budapest, 1986.